

Raymond R. Hausoul

De stad Filippi

Filippi was een bekende Romeinse plaats in het oosten van Macedonië. De Macedonische stad Filippi was gelegen aan de beroemde Romeinse handelsroute (de *Via Egnatia*), en had toegang tot de Egeïsche Zee via de vijftien kilometer verderop gelegen havenstad Neapolis. Ze lag op een hoogvlakte die zich vooral naar het noorden en zuiden uitstrekte. Door deze hoogvlakte liepen er beken en rivieren die het land vruchtbaar maakten. Samen met enkele goud- en zilvermijnen maakte dit de plaats erg aantrekkelijk en droeg het vanouds de naam *Krenides* (bet. 'beekjes'). In dit artikel willen we deze belangrijke plaats nader onderzoeken.

Vroegere tijden

In vroegere tijden stond de plaats Krenides onder het bestuur van Thracië. De naam Filippi is ontleend aan koning Filippus II van Macedonië (382–336 v.Chr., de vader van Alexander de Grote). Om zijn militaire expedities te financieren, veroverde deze het oorspronkelijke Krenides (356 v.Chr.), omdat er in de omgeving goud en zilver gewonnen werd. Vanaf 356–358 v.Chr. breidde Filippus II, de koning van Macedonië, de stad met diverse projecten uit. Hij verfraaide en versterkte de stad en gaf er de naam Filippi aan. Filippi is de meervoudsvorm van Filippus. Dit meervoud duidt er mogelijk op dat Filippus II een aantal dorpen tot één geheel samenvoegde.

In 167 v.Chr. kwam Filippi in handen van de Romeinen. Filippi raakte daarna vooral bekend vanwege de historische plaats *Canipi Philippici*.

Op deze plek speelden zich tijdens de Romeinse Burgeroorlog meerdere veldslagen af. Een eerste reeks veldslagen vond plaats tussen Julius Caesar en Pompejus de Grote. De tweede reeks veldslagen gebeurde in 42 n.Chr. tussen de jonge Octavianus en Marcus Antonius enerzijds en Cassius en Brutus anderzijds. Deze slag maakte een einde aan de Romeinse republiek en gaf Filippi als eerste de naam *Colonia Victrix Philippensium*. Na zijn overwinning op Antonius (31 v.Chr.) duidde Octavianus de plaats Filippi als nieuwe kolonie voor Romeinse veteranen aan en gaf hij haar de naam *Colonia Julia Philippensium*. Toen Octavianus in 27 v.Chr. keizer Augustus werd, wijzigde hij nog eens de naam van Filippi in *Colonia Augusta Julia Philippensium*.

Romeinse kolonie

Keizer Octavianus maakte van de stad een Romeinse kolonie (vgl. Hand.16:12) en een militaire voorpost. Filippi was als plaats een soort pensioenvoorziening waarin veteranen van de laatste dagen van hun leven genoten. Omdat Filippi een Romeinse kolonie was, had de stad een eigen bestuur, met aan het hoofd twee praetoren (zie Hand.16:19,22), die geassisteerd werden door een aantal lictoren (Hand.16:35,38). Paulus zinspeelt verder op de bijzondere positie van de stad met de term *politeuma* 'burgerschap' (Fil.3:20).

Filippi is de stad waar de eerste christelijke gemeente op Europese bodem is ontstaan. De gemeente was gesticht door Paulus, Silas en Timoteüs tijdens de tweede zendingsreis, toen Paulus gehoor gaf aan het visioen van de Macedonische man en de oversteek naar Europa maakte (Hand.16:9–40). In het visioen dat hij in Troas kreeg, vroeg een Macedonische man hem om

Fragment van het theater in Filippi

hulp. Samen met zijn drie medewerkers bereikte de apostel via het eiland Samothrake de Macedonische kust, waar zich het Pangaeusgebergte voor hen uitstreckte. Bij de havenplaats Neapolis is er een doorgang in het gebergte. Daarlangs leidt ook de *Via Egnatia* die Byzantium en Rome met elkaar verbindt. Via deze handelsroute gingen de reisgenoten richting Rome om dertien kilometer na Neapolis in Filippi te komen.

In de tijd van het NT

Ten tijde van het NT bestond de bevolking van Filippi overwegend uit Romeinse en Griekse burgers en militairen. Dit weerspiegelt zich in de brief aan Filippi, waar in Filippenzen 4:2 Griekse en Romeinse namen voorkomen (Grieks: Euodia, Syntyche; Romeins: Clemens). Er bevonden zich nauwelijks Joden in de stad. Blijkens Hand.16:13

was er niet eens het voorgeschreven aantal van tien Joodse mannen voor een synagoge. Bij de nabij gelegen Gangitesrivier of de Crenidesbeek in Filippi verwachtte het team op de sabbat een Joodse 'gebedsplaats' of 'synagoge' (*proseuchē*, Hand.16:13) te vinden. Griekssprekende Joden duiden met de term *proseuchē* soms op een synagoge. Joden bouwden hun synagogen graag in de nabijheid van een rivier. Een rivier was namelijk een goede plek om de joodse reinigingsrituelen te voltooien en in Gods nabijheid te komen (Ps.137:1). Deze rituelen golden echter in het bijzonder de mannen. Doordat het missionaire team hoopte er een plaats van gebed te vinden, is het onwaarschijnlijk dat het om een synagoge ging.

Bij deze Joodse gebedsplaats zullen Paulus en Silas regelmatig zijn 'gaan zitten'

(Hand.16:16,18). De burgers van de stad typeerden hen daardoor als Joden. Ter plaatse ontmoetten Paulus en Silas enkel vrouwen. Waar zijn de mannen? Lambertus Floor vermoedt dat Paulus en Silas pas na de dienst arriveerden en daardoor enkel vrouwen aantroffen.¹ Het 'gaan zitten' lijkt echter veeleer te veronderstellen dat er geen mannen tijdens deze gebeurtenis aanwezig waren.

Veroordelingen

Op deze plaats begon het missionaire team zijn werk. Dat gemis van een synagoge speelt later in het nadeel van het zendingsteam. Als vijandige Joden allerlei veroordelingen tegen Paulus inbrengen, heeft Filippi te weinig kennis over de Joodse godsdienst om nuchter te kunnen oordelen (Hand.16:20–21). Door zich te beroepen op zijn Romeinse burgerschap toonde Paulus aan dat dit een botsing tussen de Joodse en Romeinse wereld is (Hand.16:37–40). Paulus is geen vreemdeling die zijn geloof verkondigt. Paulus en zijn medewerkers mochten ontdekken dat God op machtige wijze het evangelie met kracht in Filippi liet groeien. Er ontstonden mooie relaties. De gemeente bestond voornamelijk uit tot geloof gekomen heidenen (o.m. Lydia de purperverkoopster en haar huisgezin, Hand.16:15–16, en de gevangenebewaarder van Filippi en zijn huisgezin, Hand.16:32–34). Geruime tijd later

schreef Paulus een brief aan de Filippenzen, die ons in het NT is bewaard gebleven. Tijdens de derde zendingsreis bezocht Paulus de stad opnieuw (Hand.20:6). Volgens Esther Verhoef had Filippi in die tijd ongeveer 10.000 inwoners.² De verkondiging van het evangelie zorgde er voor dat velen Jezus Christus accepteerden. Dat leidde met de tijd tot een grote christelijke gemeenschap in Filippi.

Latere ontwikkeling

Later kent Filippi meerdere kerken en ontstaat de legende dat ook de apostel Andreas de plaats bezocht en er een geval van incest aan de kaak stelde.³ Ernst Dassmann telt drie grote kerken in Filippi. Eén daarvan bevat een mozaïekinscriptie. Deze inscriptie dateert uit de vierde eeuw en luidt: 'Gemeenteleider Porfyrios maakte dit mozaïek in de basilica van Paulus, in Christus' (*Por[fy]rios episkoipos tē[n k]entēsīn tēs basilikēs Paulō[ep]oiēsēn en Chr[ist]ō*). Tegenwoordig is Filippi een van de best bewaard gebleven steden die Paulus bezocht. Het is nog steeds zichtbaar hoe de straten liepen, waar de theaters zich bevonden en waar de Via Egnatia liep.

1. Lambertus Floor, *Filippenzen: Een gevangene over het navolgen van Christus, Commentaar op het Nieuwe Testament* (Kampen: Kok, 1998), 11.
2. Esther Verhoef, *Filippenzen–Filemon: Een praktische bijbelverklaring, Tekst en Toelichting* (Kampen: Kok, 1998), 28.
3. Albertus F.J. Klijn, red., 'Handelingen van Andreas', in *De Apocriefen van het Nieuwe Testament: Buitenbijbelse evangeliën, handelingen, brieven en openbaringen* (Kampen: Ter Have, 2008), 11–12, 15, 20.
4. Ernst Dassmann, 'Paul and the Legacies of Paul', in *Archeological Traces of Early Christian Veneration of Paul*, ed. William S. Babcock (Dallas: Southern Methodist University, 1990), 288–290.

